

altius, et commune tribus personis, illud vero est inferioris rationis, et proprium Christi hominis; sed ubi sunt distincta dominia et jura, sufficit ut possit intercedere justitia; ergo.

14. Quarto, si Christus per assumptam natum peccare posset, veram injuriam faceret Deo, et toti Trinitati, vel, si Angelus humanitatem assumeret (sive id fieri possit, sive non), inter humanam et Angelicam voluntatem hujus personæ, posset esse discordia, et hic Angelus posset huic homini injuriam inferre; sed ubi est sufficiens distinctio ut possit intercedere vera injuria, est etiam ut possit intercedere vera justitia; ergo. Tandem, quamvis suppositum sit quod operatur, tamen ratio et principium operandi est natura; subsistentia enim solum est quasi complementum ad operandum requisitum; ergo ubi est distinctio naturarum, cum sit distinctio principiorum quæ per se concurrunt ad actionem, licet subsistentia sit eadem, sufficit ut intervenire possit vera ac propria justitia. Nec contra hoc aliquid objicitur in prima ratione dubitandi supra posita, quod difficultatem ingenerat; quia, licet Christus simpliciter non sit alter a Deo, quatenus his vocibus significatur ipsum esse Deum, tamen habet naturam alteram a natura divina; et hoc satis est ad rationem justitiae, ut ostensus est.

15. Dices: actiones sunt suppositorum, et non naturarum; ergo non satis est naturarum divisio, nisi etiam sit suppositorum; alias, cum suppositum sit, quod satisfacit et cui fit satisfactio, idem satisfaceret sibi ipsi, quod videtur repugnans. Respondent aliqui esse idem suppositum secundum rem, ratione tamen diversum, ut divinum et humanum, et hoc satis esse cum naturarum distinctione. Sed hæc distinctio rationis, si actualis et propria intelligitur, est impertinens, cum sit valde extrinseca; si autem fundamentalis et virtualis, nihil est aliud quam quod eadem subsistentia terminet duas naturas, et per unam satisfaciat sibi, ut subsistenti in altera. Et hæc responsio est quæ a nobis est data; hoc enim modo non repugnat idem satisfacere sibi ipsi, ut est individuum ac suppositum diversarum naturarum. Neque hæc identitas suppositi minuit perfectionem justitiae; quia solum illa distinctio necessaria est, quæ sufficiat ad essentiali rationem justitiae, solumque requiritur ut quædam conditio necessaria, ut ratio et habitudo justitiae locum habeat, qua supposita, major vel minor perfectio justitiae non

est ex majori vel minori distinctione pensanda, sed ex objecto et aliis propriis ac positivis conditionibus justitiae.

16. *Responsio.* — Dicet aliquis: quædam peccata sunt contra Christum, non tantum ut Deum, sed etiam ut hominem; ergo pro illis saltem non potuit Christus plene satisfacere, nisi satisfaciendo sibi ipsi per eamdem natum. Respondet, propriam rationem peccati sumi ex injuria facta Deo, ut Deus est, et per aversionem ab eo ut sic, et ita pro peccato, proprio loquendo, Deo, ut Deus est, fit satisfactio. Rursus, quia Deus est supremus iudex, habens ius puniendi peccata, non solum ut sunt aversiones ab ipso, sed etiam secundum omnem malitiam quam habent, ita etiam fit satisfactio Deo pro pena peccatis debita, et hoc modo satisfecit Christus pro nostris peccatis coram Deo, etiam pro illis quæ contra ejus humanitatem facta sunt; at vero, considerando in illis peccatis malitiam quam habent specialiter, ut sunt injuriæ factæ huic homini, sic non oportuit ut Christus satisfaceret pro illis, sed quantum in se erat, liberaliter ea condonaret, sicut etiam non satisfecit Petro aut Joanni pro injuriis illis factis a Paulo et Francisco; sed necesse est ut vel illi remittant offensam, vel isti satisfaciant, si possunt.

17. *Tripli ex capite intelligi potest, quo servi ad dominum non sit perfecta justitia.* — Alia vero, quæ de filio et servo objiciuntur, facilia sunt; nam de filio verum est quod dicebat prima sententia; de servo (non disputando nunc an Christus, in quantum homo, sit servus) respondet, triplici ex capite fieri, vel intelligi posse, ut servi ad dominum non sit perfecta justitia. Primum, quia servus nullius rei habet proprium dominium; et hoc modo verum est inter homines non intercedere justitiam commutativam inter servum et dominum, saltem quoad ea in quibus servus non habet dominium. Sed hæc ratio non procedit in Christo, quia, ut infra videbimus, sufficienter habet aliquid proprium, quo possit ex perfecta justitia satisfacere, præsertim quia hæc justitia non est illa imperfecta commutativa, quæ consistit in datis et acceptis, sed potius pertinet ad illam quæ est in defensis honoribus, quæ non ita requirit proprietatem et dominium distinctum, ut infra dicam. Secundum caput esse potest, quia servus, propter indignitatem vel vilem conditionem suam, non potest reddere æquale; quam rationem reddit Aristoteles, 7 Ethico-

rum, capite ultimo, propter quam filius non potest patri reddere æquale, etiam in defensis honoribus; sed hoc non habet locum in Christo, cujus persona nullo modo est inferior persona Patris; unde, licet admittamus posse aliquo modo dici servum secundum humanam naturam, quantum ad conditionem naturæ creatæ, non tamen quantum ad conditionem servilem, nec quantum ad indignitatem personæ, et ideo potest reddere æquale, ut supra a nobis probatum est. Tertium caput esse potest ex ipsam ratione servitutis, cui videtur repugnare omnis ratio justitiae, quia quodammodo tollit perfectam distinctionem, et rationem ad alterum, quia servus est res quædam ipsius domini; sed hæc ratio etiam inter homines falsa est, quia in multis potest intercedere vera ratio justitiae inter servum et dominum, si alia conditions non deficiant: et hæc de prima ratione dubitandi in principio posita.

18. *Satisfit secundæ difficultati. — Quid sit necessarium ad exercendum actum justitiae.* — Secunda difficultas duas habebat partes, alteram de actu justitiae Christi ad Deum, alteram de actu justitiae Dei ad Christum. Ad priorem dicitur primo, ad exercendum proprium actum justitiae non semper esse necessarium operari ex propria et rigorosa obligatione justitiae, sed interdum satis esse operari ad constituendum proprium ac verum medium justitiae, intuitu ipsius justitiae et æquitatis, etiamsi absque obligatione fiat; nam imprimis hoc ita esse fere in omnibus aliis virtutibus manifestum est; cur ergo in actu justitiae inveniri non poterit? Deinde declaratur exemplo: Deus enim, cum punit peccatorem, actum justitiae vindicativæ exercet, quæ propria justitia est, et ad commutativam pertinet, ut constat ex D. Thom. 2. 2, q. 108, art. 2, ad 4; et in specie de hoc actu divinæ justitiae id docuit Soto, in 3 lib. de Justit., q. 5, art. ult., ad 1; et tamen Deus non punit peccatorem quia ad hoc ex justitia teneatur, posset enim sine injustitia non ulcisci. Ratio denique hoc suadet, quia, ut actus sit proprius alicujus virtutis, satis est ut in objecto ejus reperiatur honestas illius virtutis, et quod intuitu illius honestatis fiat; quod totum fieri potest sine obligatione. Ut ergo in exemplo posito voluntas, qua Deus vult punire peccatores, ratione distinguitur ab aliis voluntatibus liberalitatis, aut beneficentiae, seu misericordiae, et secundum propriam rationem honesta est, quia fertur in objectum

propter æquitatem quæ in illo est, et hoc est satis ut sit actus justitiae, nec potest concipi in Deo alia virtus ad quam pertineat, ita ad hunc modum illa voluntas satisfaciendi Deo, quæ fuit in Christo homine, quamvis demus non fuisse ortam ex obligatione justitiae, possumus intelligere habuisse honestatem justitiae, quia per eam intendebat constituere inter Deum et homines quædam æqualitatem recompensando injuriam factam Deo, idque propter honestatem propriam talis objecti, quæ ad honestatem justitiae pertinebat; ut si aliquis homo vellet pro alio debitum solvere, formaliter intendens ne alius patiatur injuriam, et ut æqualitas illi servetur, re vera faceret actum habentem honestatem justitiae, nam, licet verum sit hujusmodi actus sufficienter fieri posse ex charitate vel misericordia, et frequentius fortasse ita fieri, tamen, ad salvandam proprietatem justitiae, satis est in objecto esse honestatem, quam potest quis per actum justitiae intendere, etiam si non teneatur.

19. Secundo dicitur non esse necessarium, ut intercedat vera et propria justitia inter duos, ut uterque operetur ex propria justitia, seu proprio et formali actu justitiae; satis enim est operari quantum in re necesse est ad æqualitatem justitiae constitutam, licet non fiat ex formali actu justitiae; declaratur exemplo; cum enim præmia sunt proposita hoc vel illud operantibus, qui operatur ad præmium consequendum, non necesse est ut ex justitia operetur, potest enim operari propter suum commodum, sed tamen in re exhibet quidquid necessarium est ut præmium ex justitia donetur; et eodem exemplo etiam intelligitur, recte fieri posse ut aliquis non operetur ex obligatione justitiae, et tamen quod posita ejus operatione intercedat inter eum et alium, circa quem operatur, propria ratio justitiae. Sic ergo in proposito, quamvis demus voluntatem satisfaciendi in Christo nec fuisse ex obligatione justitiae, neque etiam fuisse verum actum justitiae, intelligi potest satisfisse ex vera et propria justitia, quia talem satisfactionem exhibuit, cui ex perfecta æquitate et justitia debebatur remissio poenæ, vel culpæ pro qua satisfaciebat; sicut vere aliquis meretur ex justitia, quamvis neque ex justitia teneatur mereri, neque dum meretur, actum aliquem justitiae operetur.

20. Et ex hoc obiter intelligitur (quod pro his, quæ dicemus, notandum est), ut inter duos intercedat propria et vera ratio justitiae,

non esse necessarium ut ratio vel obligatio justitiae in utroque sit ita reciproca, ut sit omnino ejusdem rationis; nam, licet in justitia commutativa humana hoc reperiatur, quia extrema sunt ejusdem ordinis, et medium inter ea constituendum est ejusdem rationis, tamen hoc non est per se necessarium, ut in exemplis positis facile declarari potest, et in justitia distributiva et legali potest bene intelligi; accidere enim potest ut civis ex justitia legali teneatur pugnare pro Republica, et postquam pugnavit, princeps ex justitia distributiva teneatur debitum premium illi conferre. Et ratio est, quia fieri potest ut extrema et jura eorum sint diversarum rationum, ut magis etiam ex sequentibus constabit.

21. *Ubi invenitur proprium jus, potest esse vera justitia.* — Tertio dicitur propriæ justitiae objectum esse jus, unde ubicunque invenitur verum et proprium jus, potest habere locum vera et propria justitia, quæ inclinet ad servandum tale jus, vel, si læsum fuerit, compensandum. In Deo ergo respectu hominum est verum et excellentissimum jus, ut illi satisfiat pro peccatis hominum; unde in ipsis hominibus est specialis virtus quæ inclinat ad servandum Deo jus, a qua in peccatoribus nascitur obligatio et voluntas satisfaciendi Deo, quæ quidem virtus ad justitiam pertinet, ut D. Thom. inferius docet, quest. 85. Et quantum ad jus divinum, quod respicit, et obligationem quam inducit, perfectior virtus est, et fortius obligat quam vulgaris justitia inter homines; solum deficit a ratione justitiae, quia non potest reddere æquale Deo pro offensa in illum facta; nam si hoc haberet, verior et perfectior justitia esset quam justitia commutativa, quæ inclinat ad compensandas injurias hominibus factas. Christus ergo Dominus, quamvis pro peccatis propriis nec habuerit, neque habere potuerit hanc obligationem justitiae ad Deum, tamen ut constitutus fuit caput hominum, et suscepit onus satisfaciendi pro hominibus, dici potest subiisse hanc obligationem, quasi ex pacto inter ipsum et Deum; aliunde vero, quia propter dignitatem personæ sue potuit ad æqualitatem satisfacere, nihil in illo defuit ad veritatem, et proprietatem justitiae.

22. *A qua virtute Christi satisfactio elicita vel imperata fuerit.* — *Prima opinio repellitur.* — Sed difficultas est quænam fuerit hæc justitia seu virtus, per quam Christus satisfactionem suam exhibuit æterno Patri suo pro peccatis hominum. Aliqui enim, ut ab hac

difficultate facile se expedire videantur, dicunt non esse necessariam aliquam singularem virtutem, ad quam munus hoc satisfaciendi pertinuerit, sed hoc aiunt fuisse munus omnium virtutum Christi; satisfecit enim pro nobis per obedientiam: *Factus obediens usque ad mortem;* per humilitatem, dum *humiliavit semetipsum,* etc.; per patientiam, quando *ut agnus mansuetus ductus est ad victimam;* et sic de aliis. Sed hoc nec declarat, neque expedit difficultatem propositam, quia, licet verum sit actus exteriores seu imperatos satisfaciendi, seu executionem satisfactionis (ut sic dicam) per plures virtutes exerceri, tamen interior affectus et voluntas satisfaciendi, quæ dici potest imperium satisfactionis, et proprius actus immediate elicitus a virtute per se ac formaliter intende satisfactionem, hic (inquam) singularem ac propriam virtutem requirit, nam habet propriam et singularem honestatem, proprium ac singulare motivum, et formale objectum. Et confirmatur, nam propter has causas hujusmodi actus in nobis propriam virtutem postulat. Declarandum ergo superest quænam fuerit hæc virtus in Christo Domino.

23. *Secunda opinio.* — Dicunt ergo aliqui fuisse in Christo speciale quamdam virtutem, quam vocant propriam et perfectam justitiam ad Deum, quæ in ipso solo locum habuit, quia ex perfecta justitia potest Deo reddere æquivalens; alii vero homines, cum hoc non possint, non sunt talis virtutis capaces. Quam sententiam aliqui hac ratione impugnant, quia nulla virtus creata ex vi sua specie potest operibus Christi conferre infinitam dignitatem et valorem, ratione cuius potest Christus æquivalens Deo reddere. Neque etiam potest imperare actus aliarum virtutum, quatenus eumdem infinitum valorem habent; ergo, vel impossibilis, vel superflua est in Christo hujusmodi specialis virtus, cum ex vi sua non possit æquale reddere. Antecedens probatur, quia opera Christi non possunt habere infinitum valorem ab aliqua virtute creata, sed tantum ab increata persona Verbi. Sed hæc ratio non recte concludit, quia non est de ratione perfectæ justitiae ut ipsi conferat operi valorem illum, seu quantitatem, a qua habet ut æqualitatem constitutam, sed satis est ut aliunde supponat potestatem seu facultatem reddendi æquale, et quod inclinet voluntatem ad utendum illa potestate, et sit principium eliciendi actum quo voluntas vult seu imperat talem usum; ergo, quamvis in

Christo non possit virtus creata conferre infinitum valorem, poterit voluntas ejus esse capax virtutis efficaciter intendentis actum talis valoris, quamvis facultas vel principium illius aliunde proveniat. Consequentia est evidens, quæ amplius in hunc modum declarari et confirmari potest; quia satisfactio infinita Christi, quatenus a persona Verbi habet infinitum valorem, est objectum per se amabile et eligibile secundum rectam rationem, ut medium aptissimum ad constituendam inter Deum et hominem æqualitatem; ergo sub ea ratione potest esse objectum alicujus virtutis moralis, etiam si ipsam virtus non conferat valorem, sed tantum inclinet voluntatem ad illum, et ad actum in quo reperitur. Quod etiam humanis exemplis declarari potest, nam inter homines justitia commutativa inclinat ad redditum æquale, tam in restituendis rebus quam in satisfaciendis injuriis, et tamen non dat ipsa justitia facultatem ad id præstandum, sed temporales divitiae dant facultatem restituendi, et personæ dignitas vel auctoritas adjuncta aliis actionibus physicis, quibus honor redditur vel injuria resarcitur, dant facultatem satisfaciendi; virtus autem solum inclinat voluntatem ut velit ea uti facultate. Idem videtur licet in satisfactione pro poena temporali, quam nos possumus apud Deum exhibere; nam virtus poenitentia, verbi gratia, est, a qua in nobis provenit per se ac formaliter affectus hujus condignæ satisfactionis, et tamen valor, quem habet nostra actio poenalis, ut æquivaleat temporali poena debitæ pro peccato, non provenit a virtute poenitentia, sed maxime a supposito grato, et a charitatis affectu et quantitate doloris; sic ergo posset facile in Christo intelligi. Tandem, si illa ratio efficax esset, etiam probaret nullam esse possibilem in Christo virtutem, quæ sit principium hujusmodi æqualis et justæ satisfactionis; imo etiam probaret, neque plures virtutes, simul aut divise sumptas, posse hoc munus exercere; quia neque illa virtus, neque omnes simul possunt conferre actui infinitum valorem; quia omnes sunt virtutes creatæ, et valor ille solum esse potest ab increata dignitate; consequens autem est aperte falsum, ut partim ostensum est, partim ex dicendis constabit.

24. *Rejicitur.* — Nihilominus tamen propter alias rationes mihi displicet hæc sententia, nimurum, quia virtus per se ac formaliter non respicit facultatem, sed voluntatem, neque effectum, sed affectum, et ideo virtus

tantur, est ejusdem speciei in Christo et in nobis; ergo ex se omnibus confert easdem virtutes quarum sunt capaces. Antecedens autem probatur: primo quidem, quia in anima Christi ex unione ad Verbum non est aucta potentia obedientialis passiva, qua recipit virtutes infusas, ut per se notum videtur, quia hæc nihil aliud est quam ipsam anima cum potentiis ejus; unde æque invariabilis est ac illæ. Et eadem ratione non augetur per unionem obedientialis potentia activa radicalis et vitalis, maxime cum sola unio formaliter non conferat vim agendi, ut sëpe dictum est, et latius q. 13 dicetur. Et declarari hoc præterea potest, quia, si anima Christi separatur a Verbo, posset conservare omnes habitus infusos quos habet unita Verbo, ut per se notum videtur, quia illi habitus non habent immediatam dependentiam a personalitate Verbi, ut terminante unionem humanae naturæ, neque ab ipsa unione, quia neque in genere causæ materialis ab his pendunt, cum nec Verbo, neque unioni ipsi inhærent; neque etiam in genere causæ efficiens, quia personalitas Verbi non habet per se ullam propriam activitatem, quæ non sit communis Patri et Spiritui Sancto; igitur humanitas Christi per se et in proprio supposito existens esset capax omnium infusarum virtutum quas habet unita Verbo; et eadem ratione cæteri homines eamdem capacitatem habent, neque est illa virtus, quæ in solo Christo Deo homine esse possit. Sed illi tantum singulare est et proprium, quod opera ejus habeant infinitum valorem ad meritum et satisfactionem, quod non provenit ex virtutibus creatis, sed ex supposito. Neque oportet objective esse intentum hunc valorem per actum alicujus virtutis, ut in re ipsa sit, sed sufficit quod actus virtutis a divino supposito eliciatur, ut dictum est. Ex quo tandem confici potest argumentum; nam ad id, quod est proprium et singulare in Christo, id est, ad efficienda opera infiniti valoris in merito et satisfactione, non est necessaria specialis virtus infusa; ergo ad nullum effectum necessaria est. Dices, esse necessariam ut per eam hic valor infinitus sit objective ac efficaciter volitus ac relatus in compensatione divinæ injuriæ. Sed contra, quia ad hoc etiam non est necessaria talis virtus specialis, quia motivum illud non est formaliter diversum a communi motivo servandi æquitatem ad Deum, aut jus divinum conservandi illæsum, quod motivum nobis commune est; unde

etiam nos possumus velle ut æquissima et justissima satisfactio Deo fiat, quamvis per nos solos talem satisfactionem exercere non possimus, quod non est ex defectu moralis virtutis, sed ex impotencia et imbecillitate personæ, et ideo hoc non variat rationem virtutis, ut ostensum est.

26. *Tertia opinio.* — Relinquitur ergo voluntatem satisfaciendi Deo, quam Christus habuit, ortam esse in Christo ab aliqua ex his virtutibus quas nobiscum habet communes. Sed quænam est illa virtus? Existimare quis potest esse justitiam commutativam, cuius munus est reddere æquale creditori, quod Christus fecit respectu Dei, quod non videtur variare rationem formalem et specificam virtutis; sicut Durand., in 4, distinct. 14, q. 2, dixit virtutem, qua nos satisfacimus Deo pro peccatis eo modo quo possumus, non esse aliam a justitia commutativa. Sed haec sententia mihi non probatur, nam, ut latius dicam infra, tractando de virtute poenitentiae, virtus quæ nos inclinat per se ac formaliter ad jus divinum illæsum servandum, seu ad non faciendam Deo injuriam, et consequenter ad satisfaciendum Deo pro injuria facta, hæc (inquam) virtus distincta est a justitia commutativa, qua humana jura servamus aut reparamus; harum autem virtutum distinctio non inde oritur, quod hominibus possumus reddere æquale, non tamen Deo (ut multi existimant), quia hæc diversitas non pertinet ad affectum, sed ad effectum; et ideo per se non variat virtutem, ut diximus. Item, quia illa ratio cessat in implenda promissione Deo facta, nam in hoc possumus æqualitatem servare, tantum, scilicet, faciendo quantum promisimus; et nihilominus hoc non spectat ad justitiam vel fidelitatem, quæ inclinat ad jura humana servanda. Ratio ergo et distinctio harum virtutum ex eo oritur, quod jus divinum est altioris ordinis quam sit jus humana. Propter quam rationem gratitudo ad Deum vel ad hominem, et fidelitas in implenda promissione Deo facta, vel homini, sunt virtutes diversarum rationum, ut suppono ex 2. 2, q. 88 et sequentibus; idem ergo est de justitia. Hæc autem ratio æque procedit in Christo, ac in nobis, et ideo etiam in illo gratiarum actio Deo facta, et observatio promissionis seu voti Deo nuncupati, non erant ex gratitudine vel fidelitate humana, sed ex religione, vel alia simili virtute, quia obligatio ad Deum altioris ordinis est quam ad homines, et jus ipsum divinum similiter majus est et

altius; ergo justitia etiam Christi ad Deum art. 2, dixit poenitentiam in nobis esse eam diversa erat a justitia commutativa ad homines, non quia non posset reddere æquale Deo, sed propter eminentiam divini juris.

27. *Quarta opinio.* — Secundus modus dicendi, seu quarta opinio, esse potest illam virtutem esse virtutem poenitentiae, quæ inclinat ad odium et destructionem peccati, quatenus est injuria Dei, quod tamen non destruetur nisi per satisfactionem Deo exhibtam; et ideo virtus exhibens et per se primo intendens hanc satisfactionem, non videtur esse alia nisi poenitentia. Quæ sententia tribui potest Marsilio, in 4, quest. 10, ad sextum argumentum, ubi, cum dixisset cum Durando virtutem poenitentiae non esse aliam in nobis a virtute justitiae, consequenter dicit eamdem justitiam perfectissimam esse in Christo; et hoc ipsum in re affirmare cogit Durandus, eum negare non possit, justitiam commutativam erga homines esse ejusdem rationis in Christo et in nobis, et maxime cum ipse non ponat justitiam Christi ad Deum fuisse perfectam. Addit vero Marsilius supra hæc verba: *Sed in Christo non vocatur hæc virtus poenitentia, quia ille Deum offendere non potuit.* Oportet ergo ut qui hanc sententiam tenuerit, linguam cohipeat, ne poenitentiam simpliciter, et secundum illum conceptum qui huic loco formaliter respondet, Christo tribuat; quod simpliciter loquendo falsum esset; nam poenitentia proprie dicit habitudinem ad peccatum præteritum commissum ab illo quem talis peccati poenitet, quique pro illo satisfacit, vel satisfacere conatur, ut patet ex impositione illius vocis et communi omnium sensu; significat enim poenitentia retractationem prioris facti, vel prioris voluntatis; quæ in Christo esse non potuit. Et ideo, quamvis sentire quis possit hanc virtutem, qua Christus formaliter intendebat satisfactionem, esse ejusdem substantie et speciei cum ea virtute qua nos de peccatis dolemus, et satisfacere Deo cupimus, quæ in nobis merito poenitentia appellatur, non tamen simpliciter asserere debet illam virtutem in Christo fuisse poenitentiam, quia sub hac ratione connotat ex parte materiæ seu subjecti imperfectionem Christo repugnantem, scilicet, vel peccatum, vel saltem capacitatem et potentiam peccandi, quæ in Christo non fuit.

28. *Quinta opinio.* — Tertius modus dicendi, seu quinta opinio esse potest, illam virtutem in Christo non fuisse aliam a virtute religionis; sicut Cajetanus, 3 part., quest. 85,

art. 2, dixit poenitentiam in nobis esse eam diversa erat a justitia commutativa ad homines, non quia non posset reddere æquale Deo, sed propter eminentiam divini juris. Et confirmatur, quia satisfacere Deo nihil aliud est quam reddere quipiam debitum Deo; sed proprium et adæquatum munus religionis est reddere debitum Deo, quodcumque illud sit; et ideo munera ejus sunt, colere Deum, implere votum, gratias ei agere, et similia, quia et honor est debitus Deo, et gratiarum actio, et id quod promissum est. Similiter ergo recompensatio injuriæ divinæ, quatenus est Deo debita, ad religionem spectabit. Unde satisfactio Christi inter opera religionis in Scriptura sacra ponitur, ut Joan. 17: *Pro eis sanctifico me ipsum, id est, in sacrificium offero, ut virtute ejus sanctificantur, juxta illud ad Hebr. 10: Una oblatione consummarit sanctificatos.* Atque hæc opinio mihi videtur valde probabilis; sed ad exactam illius explicationem et examinationem, oportet ex professo declarare naturam virtutis religionis, et quam unitatem habeat genericam vel specificam, quod longum esset, et a præsenti instituto alienum; et ideo in aliud tempus et opus illud remittimus.

29. Quocirca, præcise ac formaliter respondendo interrogationi propositæ, dicendum est dari in hominibus speciale virtutem justitiae ad Deum, cuius proprium munus est divinum dominium et jus proprium ac rigorosum illæsum servare, vel, si fuerit læsum, reparare; quia et hoc objectum honestum est, et honeste intendi et amari potest ab homine, et ideo aliqua virtute indiget, quæ illud respiciat, quæ merito justitia ad Deum appellari potest, quia objectum justitiae est jus, et ubi est specialis ratio juris et debiti, specialis etiam justitia intercedit; hæc ergo virtus etiam fuit in Christo, imo in illo perfectius operari potuit quam in nobis; ab illa ergo formaliter ac per se procedebat justa satisfactio, seu satisfaciendi affectus et intentio.

30. *Vera sententia.* — Dico autem formaliter ac per se, quia aliæ etiam virtutes poterant non solum exercere, sed etiam intende-